

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ЛІВОРУКИМИ ДІТЬМИ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка II курсу 07-211М групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми «Соціальна робота»
Ганна ПАСТУШЕНКО
Керівник: Ольга ФЕДОРОВА, доцентка
Рецензент: Світлана БАБАТІНА, доцентка

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.Теоретичні аспекти вивчення ліворукості молодших школярів.....	7
1.1. Природа ліворукості: теорії і гіпотези походження.....	7
1.2. Психофізіологічні особливості діяльності мозку ліворукої дитини.....	11
РОЗДІЛ 2.Експериментальне дослідження визначення ліворукості молодших школярів.....	16
2.1. Методика діагностування провідної руки у молодших школярів.....	16
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	22
РОЗДІЛ 3. Програма соціально-педагогічного супроводу ліворуких учнів.....	25
3.1. Мета і зміст програми.....	25
3.2.Методичні рекомендації щодо роботи з ліворукими дітьми від соціального педагога.....	32
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	49
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	49
Додаток Б. Функції півкуль кори головного мозку.....	50
Додаток В. Фрагмент бесіди на тему „ Узнай хто ти, правша чи лівша”?.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. У нашому суспільстві багато років проблеми ліворуких вважалися надуманими. Ну, працюєш ти лівою рукою краще, ніж правою, - що тут такого? А насправді ігнорування лівацтва дитини може призвести до порушень фізичного і психічного здоров'я, не дає змоги розкрити здібності, виявити обдарованості, а отже, й реалізувати себе в дорослому житті. Лівацтво не забаганка і не дивацтво, а дещо інша організація роботи півкуль головного мозку. Відповідно до закону природи, у ліворуких краще розвинена права півкуля мозку, а у праворуких – ліва. Проте наш "праворукий" світ і далі залишається в значній мірі незручним для ліворуких. Лівші знаходяться в менш сприятливих умовах діяльності, ніж правші : у своєму побуті і на уроках вони постійно стикаються з більшими чи меншими незручностями. Статистичні данні засвідчили, що кількість ліворуких в Україні зросла у чотири рази за останні два десятиліття. Науковці, які займалися проблемою ліворукості: В. Біанки, Н. Брагіна, Р. Гнатюк, В.Деглін, Г.Дейч, Т. Доброхотова, Д.Льові, Р.Сперрі, С.Спрінгер, А. Чуприков – вони вивчали вплив функціональної асиметрії мозку на праву і ліву півкулі; Н. Батова, Р. Девідсон, Т. Доброхотова, Д. Кимури, Е. Хомська присвятили свої праці розвитку емоційно - вольової сфери ліворуких дітей . Вивченню психологічних особливостей, закономірностей та потенціалу ліворуких дітей присвячені праці вітчизняних науковців: О. Козинця А.Костецької, М. Лемак, О. Мартинюк, К. Сєдова, Л.Туріщевої, Л. Шкарбан, Л. Шкелебей та інш.

В Україні виросло перше покоління ліворуких людей. Їм зараз близько 30 років і це ті українці, яких не переучували писати правою рукою. Досвід переучування лівшів нещодавно був вельми поширений у

вітчизняній системі освіти. І лише у 80-ті роки минулого століття українські вчені засвідчили, що чинник насильницького переучування ліворуких дітей негативно впливає на розвиток дитини. Надалі в неї можуть виникати проблеми з концентрацією уваги, пам'яттю, читанням, письмом і навіть вимовою (заїкання). Усе це відбувається внаслідок надмірних і невиправданих перевантажень півкулі мозку, яка за своєю природою не є домінуючою. До того ж це ще й зайвий стрес для дитини, який з часом здатний призвести до зниження самооцінки

Кожен вчитель знає, що ліворуких учнів перенавчати не можна. Нехай собі пише так, як заманеться, бо такі діти особливо вразливі і тривожні, тож примус спричиняє у них серйозні стреси. Втім, на цьому індивідуальний підхід обмежується. І педагогам рідко коли спадає на думку: а чи відсутність заборон - все, що потрібно таким учням? Як почувуються у школі ті, для кого "ліве та праве помінялося місцями"? Хотілось би зауважити, що вивчаючи роботу соціального педагога під час виробничої практики було з'ясовано, що у планах соціальних педагогів, психологів розписана робота з дітьми-сиротами, з недлагополучними і багатодітними сім'ями, з дітьми, що мають агресивну поведінку, дітьми з інвалідністю, але про роботу з ліворукими дітьми ні де й згадки немає. Ці практичні питання, пов'язані з навчанням та вихованням ліворуких залишаються відкритими.

Тому актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи: «Сучасні підходи організації соціально-педагогічної роботи з ліворукими дітьми молодшого шкільного віку».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Освітньо-кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні

кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3) та наказом по Херсонському державному університету - від 30.10.2020 №1059-Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання заочної форми у 2020-2021 навчальному році».

Виходячи з вищесказаного, була визначена мета дослідження. **Мета дослідження** – розкрити організацію соціально-педагогічної роботи з ліворукими дітьми в умовах загальноосвітньої школи і розробити програму соціально-педагогічного супроводу ліворуких дітей молодшого шкільного віку.

Завдання роботи:

1. Розкрити погляди вчених на природу ліворукості;
2. З'ясувати психофізіологічні особливості діяльності мозку ліворуких дітей ;
3. Визначити причини шкільної дезадаптації ліворуких дітей;
4. Здійснити експериментальне дослідження визначення ліворукості у учнів молодших класів та проаналізувати результати дослідження;
5. Розробити програму соціально-педагогічного супроводу для ліворуких дітей в умовах загальноосвітнього закладу.

Об'єкт дослідження – адаптація ліворуких дітей до умов загальноосвітнього навчального закладу.

Предмет дослідження – сучасні підходи організації соціальнопедагогічної роботи з ліворукими дітьми молодшого шкільного віку .

Методи дослідження: *теоретичні:* історичний аналіз та

систематизація наукових праць, наукових положень, медичної, психолого-педагогічної та спеціальної літератури із зазначеної проблеми – для виявлення сутності поняття « ліворука дитина; розкриття зарубіжного й вітчизняного досвіду для обґрунтування теоретичних положень організації соціально-педагогічної роботи з ліворукими дітьми молодшого шкільного віку в загальноосвітньому просторі; *емпіричні*: пряме і опосередковане спостереження – для виявлення ліворуких дітей в загальноосвітній школі, вивчення їх особливостей розвитку і поведінки; анкетування вчителів і батьків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад щодо закономірностей розвитку ліворуких молодших школярів та розробленні заходів спрямованих на їх адаптацію до умов загальноосвітньої школи.

Практична значущість: Розроблена програма соціально-педагогічного супроводу ліворуких дітей молодшого шкільного віку в умовах загальноосвітньої школи.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3), а також опубліковано у вигляді статті:

1. «Вплив міжпівкульної асиметрії мозку на особливості розвитку ліворукої дитини», Альманах «Магістерські студії», Випуск XX, Херсон. ХДУ, 2020. – С. __.

Структура роботи: обумовлена її змістом та складається зі вступу, трьох розділів, 6 підрозділів, висновків, та списку використаних джерел. Основний текст дослідження викладено на 50 сторінках.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні аспекти вивчення ліворукості молодших школярів

1.1 . Природа ліворукості: теорії і гіпотези походження

«Існує низка гіпотез, що пояснюють причини виникнення типів домінування руки. Зупинимось на деяких з них. Вимушена. Вимушена ліворукість виникає в результаті серйозної травми правої руки у періоді активного опанування роботи руками. Внаслідок цього дитина починає берегти травмовану праву руку й активно використовувати ліву. За організацією роботи головного мозку такі діти не є ліворукими, хоча найбільш активною в них буде ліва рука» [18].

Як свідчать історичні данні впродовж XVIII та XIX століть до лівшів ставилися негативно, бо слово “лівий” має неоднозначний зміст – “лівий заробіток”, “встати з лівої ноги”, “піти наліво”, “лівша – крива душа”,.. У багатьох мовах “лівий”, означає “неспритний”, “дефектний”, “нещирий”. Тому люди- лівші у суспільстві почувають себе невпевнено, іноді ображаються, замикаються, не охоче спілкуються. Як же пояснити явище ліворукості і амбідекстрії?

Вагомий внесок у вивчення появи амбідекстрії і лівшества внесла сучасна дослідниця О.Довгань. У своїх працях вона розкрила ряд гіпотез, що виявляють причини виникнення цих явищ. Так, гіпотеза « воїн і щит» носить соціологічний характер і пояснює, що таким чином під час боротьби воїн лівою рукою захищав своє серце, бо в лівій руці тримав щит, а правою –зброю. Таким чином мав більший шанс вижити. Друга гіпотеза – генетична.

« Найцікавішою і найбільш детально розробленою на сьогоднішній день є друга модель, запропонована М. Аннетт, згідно з якою мануальна

латералізація визначається геном “правостороннього зсуву” (rs). Цей ген також існує в двох алелях: домінантний алель (rs+) та рецесивний алель (rs-). М. Аннетт у своїй гіпотезі вважає, що у популяції людей існує збалансований поліморфізм по гену “правостороннього зсуву”. Якщо у людини є “позитивний” домінантний алель цього гена, то він схильний стати правшею з лівопівкульною локалізацією центрів мови. Якщо ж цей алель відсутній і є пара його рецесивних алелей (rs-), то людина може стати як правшею, так і лівшею залежно від обставин (наприклад, від умов внутрішньоутробного розвитку). Припускається, що ген “правостороннього зсуву” призводить до розвитку асиметрії, гальмуючи в ранньому онтогенезі розвиток, по-перше, скроневої області правої півкулі, по-друге, лівої задньотім’яної області кори. Завдяки цьому, ліва скронева область дістає можливість переважної участі в процесах акустичного аналізу, а права задньотім’яна – у процесах зорово-просторового аналізу. Згідно з гіпотезою М. Аннетт, гомо- та гетерозиготний стани гена “правого зрушення” можуть призвести до суттєвих змін в особливостях функціонування кожної з півкуль. Так, гомозиготи по домінантному алелю (rs+) матимуть особливо сильний ефект зрушення, на поведінковому рівні це буде слабкість лівої руки, можливо, деяке зниження функцій правої півкулі (наприклад, просторових здібностей). Гомозиготи по рецесивному алелю (rs-) утворюють групу ризику щодо розвитку мовних навичок. У когнітивній сфері найбільшу перевагу матимуть гетерозиготні особи. При аналізі IQ дійсно була встановлена перевага гетерозигот: вони демонстрували найбільш високі результати. Основним слабким місцем гіпотези є припущення про існування в популяції збалансованого поліморфізму по двох алелях гена “правого зрушення”, а також перевага гетерозигот відносно гомозигот по обох алелях»[77].

Професор М. Аннетт, зауважує, що більшість людей має ген «правостороннього зсуву». «Якщо цей ген є в людини, то вона має

схильність стати праворукою із лівопівкульною локалізацією центрів мови. Якщо цей ген відсутній, то людина може стати як праворукою, так і ліворукою залежно від обставин (наприклад, від умов внутрішньоутробного розвитку)». Не існує гена, що визначає руку, але ДНК все ж, мабуть, грає роль. Дослідники з Оксфордського університету вивчили ДНК 400 000 жителів Великобританії і знайшли чотири регіони генома, які пов'язані з ліворукістю. Три з них були також пов'язані з розвитком і структурою мозку. Деякі вчені сподіваються, що вивчення біологічних відмінностей між правшами і лівшами дозволить зрозуміти, як розвиваються ліва і права півкулі мозку. Має право на існування і компенсаторна гіпотеза – патологічна. На основі мінімальної мозкової дисфункції відбувається порушення в лівій півкулі, що може виникнути під час пологів або під час внутрішньоутробного розвитку. Вимушена ліворукість виникає після травми правої руки. Людина береже травмовану руку і активно починає працювати лівою рукою.

Наступна гіпотеза - Гіпотеза Гешвінда, який визначив вплив рівня тестостерону, що отримує дитина в утробі матері впливає на будову мозку. Асиметрична гіпотеза - асиметрія внутрішніх органів, тобто печінка, шлунок, серце знаходяться в асиметричному положенні. Екологічна гіпотеза - стресова ситуація під час народження може порушити роботу головного мозку дитини. Статистика говорить про те, що важкі пологи визивають явище амбідекстрії і ліворукості у дітей. Вплив ультразвуку рід час діагностики вагітної жінки може негативно вплинути на головний мозок дитини і може спричинити появу ліворукості. Але ця гіпотеза ще не нашла підтвердження.

Як слушно зауважує Лозинська Н. серед населення Східної та Південно-Східної Азії, Східної Європи зустрічається набагато більше лівшів, ніж в інших етнічних групах в усьому світі, тоді як серед населення Західної та Північної Європи, Африки – лівшів зустрічається набагато менше [32].

Результати розмислів таких науковців як Кульчицької О.І., Сисосва С.О. , Цехмістера Я.В. [31;66]. засвідчили, що сьогодні в світі живуть 500-600 мільйонів ліворуких людей, а в Україні спостерігається зростання ліворуких дітей і амбідекстрів. Дослідження Рогова Е.И, яке він розпочав ще у середині 80-х років минулого століття засвідчило, що до 2000 року ліворуких дітей на 15% стало більше. Як ми можемо пояснити факт, що таких дітей народжується більше з кожним роком і чому вони навчаються в школах для обдарованих дітей? В Україні, за період 2000-2020р.р. ,число ліворуких дітей виросло на 12,5%, народжуються переважно хлопчики.

Як слушно зазначають наукоці : ліворукість - індивідуальний варіант норми. Якщо ліворука дитина нормально розвивається фізично і психічно, можна стверджувати, що ніяких особливостей, різниці між ліворукою дитиною і праворукою, немає. Іноді вчителі говорять, що ліворукі діти більш збудливі, емоційні, неспритні. Але чимало таких дітей серед праворуких?! Ліворукі діти зовсім особлива група дітей. Хочимо зазначити, що ліворукість буває генетично закріпленою, передаватися в спадщину. Багаточисельними дослідженнями встановлено, що ліворукість, котра не передається в спадщину, називається патологічною. Дитяча психіка пластична і якщо в дитини спостерігається збій функціонування лівої півкулі, то права може компенсувати порушення, узявши на себе її функції. З огляду на механізм функціонування, ведучою рукою стає ліва,компенсаторна. Ліворуку дитину не треба переучувати, не змушувати ліву півкулю виконувати ті функції, від яких вона сама відмовилася, бо якщо переучуватимемо ліворуку дитину працювати правою рукою, тобто заставляти трудитися ліву півкулю, будемо мати купу проблем. Можемо відзначити, що ліворукість може бути змушена і виникнути із-за травми правої руки. Дитина починає берегти травмовану праву руку й активно використовувати ліву. За роботою мозку це не ліворукі діти, але

активнішою в них буде ліва рука. Таких дітей переучувати не потрібно, тому, що через травму складається визначена система зв'язків, що включає роботу руки і мозку. Отже, підводячи підсумок, можна сказати, що існує три групи ліворукості: генетично обумовлена, патологічна, травматична. Щоб уникнути дезадаптації дитини до школи, важливо визначити ведучу руку дитини ще до школи і пам'ятати, що переважне володіння лівою рукою не примха дитини, а особливість організації її мозкових структур.

1.2 Психофізіологічні особливості діяльності мозку ліворукої дитини

«Відкриття функціональної асиметрії кори великих півкуль викликало тисячі досліджень, в яких вивчався зв'язок домінування однієї з півкуль з вираженістю у людини тих чи інших пізнавальних здібностей. Нагадаємо, що люди з домінуванням правої півкулі головного мозку є шульгами, а з домінуванням лівої – правшами. Розрізняють і амбідекстрів – осіб, які в рівній мірі володіють обома руками. Вважається, що ліворуких і праворуких народжується порівну, але оскільки європейська культура - "лівопівкульна" і вимагає провідної ролі правої руки, то в ході соціалізації відбувається переучування вроджених шульгів» [59].

Мовлення і мислення пов'язані між собою тісними зв'язками. Якщо врачається функція лівої півкулі з'являється розлад мовлення, а також порушується і абстрактне мислення. Із втратою абстрактного мислення не тільки порушуються когнітивні процеси, а й гарний настрій. Якщо у людини в порушується ліва півкуля, то вона часто смутніє, все хороше сприймається з недовірою, стає песимістом. Півкулі працюють асиметрично не з народження людини, вони поступово розвиваються разом із центром мовлення: слухомовленнєвим центром Верніке і мовленнєворуховим центром Брокка, але

розвиваються не тільки від говоріння, а від писання вправ. Якщо українську дитину віддати вчитись у китайську школу, то центри перейдуть в праву півкулю, бо як сприйняття ієрогліфів відбувається не в мовних зонах, а в зорових.

У своєму дослідженні ми спробуємо проаналізувати причини виникнення і формування функціональної асиметрії півкуль кори головного мозку. Взагалі кажучи, процес розвитку функціональної асиметрії півкуль в онтогенезі Симерницька Є. розглядає з двох протилежних теорій. Перша – рівності півкуль, згідно з якою передбачається початкова рівність правої і лівої півкуль відносно всіх функцій, у тому числі і мовної. На її користь свідчить висока пластичність мозку дитини та можливість взаємозаміни симетричних відділів мозку на ранніх етапах розвитку. Той факт, що перші прояви переваги руки виявляються у дітей не одразу після народження, а з 7–9-ти місячного віку, здавалося б, говорить теж на користь початкової еквіпотенціальності півкуль (різниця у використанні збільшується і стає помітною до 3-х років)» [58]. Необхідно сказати, що Равич-Щербо И. встановив, що у немовлят є інші ознаки латералізації, що позначається в поворотах голови в один бік, відмінності в тонусі м'язів справа та зліва [52]. Слід зауважити, друга теорія Е. Сімерницької базується на прогресивній латералізації (поступово наростаючій асиметрії), згідно з якою спеціалізація півкуль існує вже з моменту народження. Вона зазначає « праворуких людей є генетично запрограмована властивість саме лівої півкулі виявляти здатність до розвитку мовної функції і визначати діяльність провідної руки. На її користь свідчить той факт, що в новонароджених дітей розміри лівої сильвієвої борозни, що відокремлює скроневу частку, є суттєво більшими, ніж правої. Це означає, що структурні міжпівкульні відмінності є вродженими» [58].

« У деяких працях сучасних науковців виявляються спроби пов'язати з явищем латералізації існування право - і ліворуких людей,

їх асиметрію. Якщо звернутись до історії, то психічна діяльність людини здавна цікавила спеціалістів різних галузей. Процес формування право- та лівопівкульних механізмів психічної діяльності людини, зокрема, антропологів і соціологів, лінгвістів та еволюціоністів, мистецтвознавців і педагогів тощо. Так, багато досліджень присвячено статистичним аспектам ліворуких людей у різних країнах (Т. Доброхотова, Н. Брагіна). Результати цих досліджень дали багатий матеріал, що знайшов застосування у практичній психології, психології творчості, психопатології, педагогіці, кадровому менеджменті. Питання ж, які стосуються причин виникнення і формування функціональної асиметрії півкуль в онтогенезі, досі залишаються відкритими, незважаючи на те, що їх розробкою вже давно займаються» [7;17].

На думку Мерлін В.С. [39] сучасне суспільство не звертає уваги на ліворуких людей. Якщо звернутись до історії, дітям-шульгам приходилося дуже важко, бо вчителі намагались їх переучувати. Сучасні дослідження висвітлюють творчий потенціал, високий інтелект у ліворуких людей. Науковець засвідчує, що розумові здібності мають великий діапазон і збільшення ліворуких людей веде до інтелектуального погресу, до високих досягнень у творчій сфері, у сфері математики і спорту. А це дійсно, так. Науковці Кульчицька О.І., Сисоєва С.О., Цехмістер Я.В., опікуючись проблемами ліворуких людей підрахували, що кожна п'ята людина – шульга[31]. Серед видатних ми можемо відзначити Юлій Цезарь, Олександр Македонський, Жанна Д'Арк, королева Вікторія, Піфагор, Аристотель, Ньютон, І.П. Павлов, Льюїс Керрол, Бетховен, Моцарт, Паганіні, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, М. Монро, Генрі Форд, Біл Гейтс. Наукові розвідки також говорять про те, що є і інша сторона медалі: серед ліворуких людей є не тільки геніальні, а й психічно хворі.

Дослідженнями Маркіна Л.Д., Маркіна В.В [35, с. 56].з'ясовано, що з давніх давен, коли тільки почала свій шлях медицина люди почали

здумуватись про будову організму, про його функції і роботу. Але й до теперішнього часу природа нам залишила багато таємниць, які майбутнім нейрофізіологам прийдеться розгадувати. Не до кінця розкриті питання функціонування головного мозку і нервової системи. Однак експериментальні дослідження підтвердили те, що обидві півкулі головного мозку не залежать одна від одної, мають окремі функції, але повністю взаємодіють між собою. І якщо одна півкуля дає збій, то інша приймає на себе частково ті функції, які можуть компенсувати порушення. Науковці також довели, що у одних людей краще працює ліва півкуля, а у інших – права. Тож з'явилося поняття – функціональна асиметрія мозку[35]. Від цієї асиметрії людей визначають як лівшів і правшів. Якщо переважає права півкуля – людина лівша і навпаки, а якщо однаково працюють обидві півкулі - люди амбідекстри, не розвинені півкулі – амбісіністри. Ученими доведено, що ліва півкуля у хлопців розвивається пізніше, а у дівчаток навпаки, раніше. Дівчатка у 2-2,5 років можуть говорити складними реченнями, а хлопчики починають говорити у 3 роки. Це говорить проте, що у дівчаток ліва півкуля головного мозку розвивається швидше, в лівій півкулі є мовні центри, тому і говорити починають дівчата раніше. У хлопців навпаки – швидше іде розвиток правої півкулі. Ось чому дівчатка і хлопчики сприймають світ по-різному. Погоджуючись з поглядами Кульчицької О.І., Сисоєва С.О. , Цехмістера Я.В ми відзначаємо, що статеві відмінності між хлопчиками і дівчатками полягають перш за все в темпах дозрівання центральної нервової системи . Дівчата народжуються більш зрілими, ніж хлопчики. Мозок дівчаток розвивається до 7 років, хлопчиків до 8-8,5 років. У дівчаток до десяти років спостерігається “синдром відмінниці”, вони краще запам'ятовують цифри і вирішують логічні завдання, швидше і успішніше оволодівають мовленням, раніше починають читати і писати, думають про все відразу і ні про що конкретно, можуть одночасно виконувати різні види

діяльності. У хлопчиків активність до навчання проявляється після 10-и років. Вони зосереджуються на конкретній проблемі, демонструють інтерес до просторових завдань, проявляють самостійність. Фізіологи стверджують, що мозок чоловіка більше, а у мозку жінки більше нервових клітин, по яким інформація йде з однієї півкулі в іншу; у чоловіків швидше дозріває права, “образна” півкуля, у жінок – ліва, “абстрактно-логічна”; жінки частіше використовують обидві півкулі головного мозку [2].

«Науковий аналіз нейрофізіологічної, педагогічної та психологічної літератури дозволив констатувати, що явище амбідекстрії викликає значний інтерес у науковців. З’ясовано, що 1) ліва півкуля, яка домінує у правшів, відповідає за: використання абстрактно-знакової інформації (читання, рахування, мовлення); здатність аналізувати предмети і явища, виокремлювати їх, розподіляти на окремі елементи та складати логічні ланцюги; абстрактно-логічне мислення (формування понять, висновків, складання прогнозів); 2) права півкуля, яка домінує в лівшів, оперує більш конкретними образами, ніж знаками; схильна до узагальнення, синтезу; забезпечує цілісність сприйняття; відповідає за просторово-образне мислення» [13; 18].

Розділ 2

Експериментальне дослідження визначення ліворукості у молодших школярів

2.1 Методика діагностування провідної руки у молодших школярів

Упродовж усієї еволюції ліворукі, які відрізнялися від більшості індивідуальними особливостями, викликали зацікавлення та здивування. Ставлення до них, як до інших, «білих ворон», часто було настороженим, а іноді й різко негативним. Через протиставлення «правий» (правильний) і «лівий (неправильний), що зокрема зафіксовано і в українській мові у фразеологізмах з семою «лівий» сформувалось і відповідне ставлення до ліваків. Так, древні греки асоціювали «праве» з обмеженим, єдиним чоловічим початком, зі спокоєм, світлом, добром, а «ліве» – з безмежним, кількісним, з жіночим початком, рухом, темрявою, злом. В англійській мові слово «left-handed» (ліворукий) має додаткові значення: «незграбний», «лицемірний», «сумнівний», «нещирий» [28]. Схожі тлумачення простежуються у французькій, італійській, іспанській, німецькій мовах [11]. Ураховуючи зв'язок мови та свідомості, навряд чи варто дивуватися негативному стереотипному сприйманню ліворуких «праворукою» більшістю. На щастя, у наш час, коли ламається більшість стереотипів, саме поняття «норма» набуває менш жорстких рамок. Зараз феномен ліворукості багато вивчається, результати цієї роботи дозволяють змінювати сприйняття ліворуких [25, с26 – 28].

Раніше ліворуких в школі прагнули перенавчати, «підігнати» їх під праворукий клас. Наразі відомо, що не тільки не потрібно «вступати в

суперечку з природою», але й те, що ліворукі діти вимагають особливої уваги, інших методів навчання, більш природних для них і тому ефективніших [22, с. 30–37]. Першу письмову згадку про частоту ліворукості можна знайти в Біблії, в Книзі Суддів Ізраєливих. Військо Веніаміна нараховувало 26700 осіб. Із цього народу було відібрано всього сімсот людей, які були ліваками. Якщо порахувати частку, яку складали ліворукі, виходить 2,4%. Ця цифра значно нижча, ніж сучасна, проте необхідно врахувати, що ліворукі Веніамінового війська були відібрані за дуже жорстким критерієм – влучність у стрільбі [11].

Один з перших серйозних аналізів ліворукості належить перу Джексона, видана у Лондоні у 1905 році. Автор дотримувався соціальної теорії ліворукості. Ліворукість – результат звички, а отже, всіх ліворуких дітей треба вчити користуватися обома руками поперемінно [34].

У середовищі послідовників З. Фрейда розвивалося уявлення про те, що ліворукість не має біологічного підґрунтя, а є результатом емоційного негативізму. Ці автори підкреслювали, що в багатьох мовах слово «лівий» використовується при описі негативних якостей людини [22].

Серед теорій, що пояснюють домінування руки через соціальну еволюцію людства, однією з найкуруйозніших, але найпопулярнішою на рубежі минулого і нинішнього століть була так звана теорія «щита і меча». Солдат, що прикривається щитом, який він тримає в лівій руці, надійніше захистить серце від ударів меча супротивника, а значить, має більше шансів вижити. Права ж рука, що тримає меч, стає майстернішою в маніпулюванні будь-якими предметами [56]. Однак, ця теорія не могла пояснити чому більшість жінок – праворукі, адже вони ніколи не користувалися ні щитом, ні мечем? Про жінок «потурбувалася» інша гіпотеза, згідно якої жінка, як правило, носить немовля на лівій руці. Це забезпечує дитині близькість з материнським серцем, дозволяє краще чути його биття і, як результат, створює у

немовляти відчуття комфорту та безпеки [11]. Ну, а що ж саме немовля? За таких умов воно неодмінно мало б стати ліворуким?! Адже якщо мати тримає його на лівій руці, то права рука дитини притиснута до материнського тіла, значить ліва має можливість вільно рухатися, що з часом має дати їй перевагу в оволодінні життєвими навичками. Таким чином, як правило, у праворуких мам повинні бути ліворукі діти. Але оскільки колізія мати-дитина має досить давню історію на землі, більшість населення мало б бути лівшами [25].

У 1924 році доктор О. Капустін в роботі «Дитяча ліворукість та проблема виховання лівої руки» представив результати дослідження ліворуких в неврологічній клініці. Його висновок: «Серед ліворуких можуть бути діти цілком нормальні в усіх відношеннях, тобто мати гарний фізичний розвиток і високий ступінь обдарованості, але, частіш за все, (приблизно в 3/4 випадків) лівша все-таки є дегенератом». [56] Оскільки дослідження проводилося в неврологічній клініці, тобто серед хворих дітей, тому така оцінка є занадто категоричною. На жаль, уявлення про зв'язок між ліворукістю та низьким рівнем розумового розвитку існує й сьогодні, не дивлячись на те, що спеціальні психологічні дослідження довели їх неспроможність [22]. Прагнення зробити ліворуких «такими, як всі», «вирівняти», а іноді ще й «гармонійно розвинути» створило проблему їх перенавчання. Тільки останніми роками перестали насильно перенавчати таких дітей в дитячому садку і в школі. Головне, що треба розуміти і пам'ятати – перенавчання може не тільки створити труднощі в сьогоденному житті молодій людині та проблеми, які потребуватимуть тривалого розв'язання. Вираженість праворукості і ліворукості буває різною. Є люди, що працюють тільки лівою або тільки правою рукою. Їх ще називають «виражені лівші», «виражені правші» [11]. Хтось використовує переважно одну руку, але вміє виконувати ці самі дії іншою рукою («невиражені лівші» і «невиражені правші»). Є й такі, хто

однаково добре виконує будь-які дії, навіть дуже складні (зокрема письмо, малювання, в'язання, тощо.) і правою, і лівою рукою. Таких людей називають амбідекстрами (від лат. *ambo* – обидва, *dexter* – правий) [56].

Різноманітність таких варіантів створює складнощі при виборі руки для письма. Число ліворуких людей в світі постійно зростає: якщо в 1928 році було виявлено 3,3% ліворуких жінок і 4,7% ліворуких чоловіків, то в 1973 році – вже 8,8% ліворуких жінок і 10,4% ліворуких чоловіків, в 1998 р. число ліворуких жінок досягло 22,4%, а чоловіків – 23,9% [34]. Ймовірно, це пов'язано з несприятливою екологічною ситуацією. Наголошують також на обтяжену спадковість [25]. Ліворукість визначає лише провідну руку (переважання лівої руки), є відображенням певної міжпівкульної асиметрії, тоді як лівацьтво – комплексна характеристика, що характеризує велику активність правої півкулі головного мозку (на відміну від праворуких, у яких домінує ліва півкуля) [56]. Людина частіше використовуватиме в активнішій формі тільки один з парних органів: буде відштовхуватися однією ногою; цілитимеся, примруживши одне око, а інше, залишить відкритим; коли погано чути, повертатиметься до джерела звуку одним вухом, тощо [28]. Нині існує декілька поглядів на природні здібності ліворуких в порівнянні з праворукими. Перший заснований на тому, що показники поведінки і нервово-психічної діяльності у ліворуких гірші, ніж у праворуких [56].

Другий підхід стверджує рівність здібностей праворуких і ліворуких [22]. Згідно третього підходу, ліворуки володіють вищими показниками нервовопсихічної діяльності і великими адаптаційними можливостями, ніж праворуки [56].

Обґрунтовується це тим, що ліворуки постійно доводиться пристосовуватися до «правостороннього» світу. Ліворукість – це не

просто переважне володіння лівою рукою, а віддзеркалення певної міжпівкульної асиметрії.

Ліворукість і праворукість можуть бути абсолютними, парціальними (частковими), а іноді і прихованими (латентними), що не проявляються в побуті [11]. Абсолютних праворуких, у яких провідними є праві рука, нога, око і вухо, які пишуть правою рукою і читають зліва направо, в європейській популяції приблизно 42% [25]. У таких людей центр мови в 95% випадків знаходиться в лівій півкулі. Права ж півкуля виконує глобальніші функції: під її контролем – зорове сприймання (впізнавання) людей, форми, кольору й інших параметрів предметів, що нас оточують; слухове сприймання музики, звуків природи, яке також відповідальне й за навички ходіння, вдягання, відчуття тіла в просторі тощо. У абсолютних ліворуких (їх у середньому 8-10%) все навпаки [34]. Інші 48-50% людей є або праворукими з ознаками лівацтва, або ліворукими з ознаками переважання правої сторони, причому більш ніж у половини з них переважає ліворукість над праворукістю [25]. Таких людей називають парціальними, або мозаїчними (частковими), лівшами. Мозаїчними в тому сенсі, що у них домінантними (визначальними) в реалізації мовленнєвої діяльності є не всі чотири ділянки (потилична, скронева, тім'яна і лобова) правої півкулі у лівші і лівої півкулі у правші, мов би упереміш [56]. Допоки науковці установлюють чому саме у більшості людей сильнішою і точнішою виявляється права рука і чому тільки частина – їх дзеркальне відображення, практичні питання, пов'язані з навчанням та вихованням ліворуких залишаються відкритими.

З метою виявлення міри актуальності, значущості такої проблеми, як робота з ліворукими учнями, попередження та профілактика вчителем їх дезадаптації, конкретизації труднощів у навчанні і вихованні ліворуких дітей було проведено психолого-педагогічне спостереження

молодших школярів в загальноосвітній школі № 30 Херсонської міської ради.

Вивчення особливостей навчально-пізнавальної діяльності учнів було спрямоване з метою аналізу стану проблеми навчання і виховання ліворуких дітей, дослідження сформованості готовності педагогів до роботи з ними.

Під час обстеження ми запропонували дітям виконати п'ять завдань:

- 1). Інструкція: «Відкрий коробочку і знайди сірники ». Якщо дитина активно відкриває , виймає, закриває, достає правою рукою- правша і навпаки.
- 2). Інструкція : Намалюй що ти хочеш, що вмієш спочатку правою рукою, а потім лівою. У цьому завданні ми спостерігаємо не тільки з тим, як дитина виконує завдання, а й якістю малюнка.
- 3). Інструкція : Пограємося в теніс. Дитині пропонуємо закинути тенісний м'ячик у кошик. Ми пропонуємо зробити це декілька раз.
- 4). Інструкція: Пропонуємо дитині по контуру вирізати будинок. Спостерігаємо за тим, якою рукою дитина взяла ножиці, якою підтримує малюнок, визначаємо, як їй зручніше працювати.
- 5) Інструкція: Одягни на нитку з голкою гудзики. Це завдання потребує уваги і зосередженості. Спостерігаємо за руками дитини. Ведучою буде активна рука.

Для об'єктивного оцінювання ми вели протокол, в який заносили результати виконаних завдань.

Прізвище, ім'я _____

Дата тестування _____

Вік _____ Клас _____

Завдання	Ліва рука	Права рука	Обидві руки
1	+		
2.			+
3.		+	
І т. д.			

Після виконання кожного завдання (1, 2, 3 і т. д.) знак плюс (+) ставиться у графу "ліва рука" тоді, коли ведуча ліва рука, або до графи "права рука", якщо ведуча права. Якщо дитина однаково спритно діяла і правою, і лівою рукою, плюс заноситься у графу "обидві руки".

Під час діагностування ми побачили, що є діти, у яких активна ліва рука, а є діти у яких активні обидві. Тому ми знайшли і ліворуких дітей і дітей амбідекстрів у початкові школі.

2.2 Аналіз результатів дослідження

Здійснене експериментальне дослідження щодо визначення ліворукості у молодших школярів та їх особливостей дало результат і ми склали характеристику на ліворуких учнів: Оксана О.: «У 1–В класі навчається 33 учні, серед них: 17 хлопчиків, 16 дівчаток, із них – 2 дитини ліворукі – Д. Валерія і Н. Олександр. Валерія і Олександр на уроці читання були зібраними та організованими, всі завдання виконували своєчасно, але Олександрю потрібно було постійно нагадувати про завершення роботи. Під час самостійної роботи діти отримали нагороду за правильне та швидке його виконання. Дівчинка активна, весь час підіймає руку, хоча відповіді її не завжди правильні.

Хотілося б зазначити, що Валерія сидить з правої сторони, що заважає дитині під час письма та малювання. Олександр сидить за партою з лівої сторони, не завжди активний але під час виконання завдання біля дошки проявив себе цілеспрямованим і наполегливим. Діти стримані, контролюють свої емоції, у стосунках із друзями виявляють добродушність та доброзичливість».

Іра С.: «У 2–А класі навчається 32 учні, серед них: 15 хлопчиків, 17 дівчаток, із них – 1 дитина ліворука – С. Катерина. У навчальній діяльності дівчинка виявляє виняткові можливості, відзначається цілеспрямованістю та наполегливістю у виконанні навчальних завдань, особливо диференційованого характеру. Катя ефективно співпрацює у групі, бере на себе відповідальність за виконану колективну роботу. Відповіді учениці логічно обґрунтовані. Вона яскрава особистість, якій притаманна оригінальність та нестандартність мислення».

Таня К.: «У 3–А класі 33 учні, серед них: 17 хлопчиків, 16 дівчаток, 1 дитина – ліворука – М. Тарас. Тарас – активний, у навчальній діяльності виявляє високі здібності та працездатність, завдяки яким домагається панівних успіхів у навчанні. Під час уроку математики був уважним, відповідаючи на запитання вчителя, продемонстрував повне розуміння понять. Хлопчик під час роботи над прикладами (множення одноцифрових чисел на багатоцифрові) давав правильні відповіді, досить швидко обчислюючи їх усно, виявляв зацікавленість до роботи над задачами, працював із завданнями диференційованого характеру, за виконання яких отримав 11 балів. Тарас досить часто виявляє лідерські якості, у стосунках із товаришами спокійний і уважний, контролює свої емоції».

Альона Т.: «У 4–Б класі 34 учні, серед них: 18 хлопчиків, 16 дівчаток, із них – 1 дитина ліворука – Х. Андрій. Андрій є досить спокійним і виваженим учнем, у навчальній діяльності недостатньою мірою виявляє свої можливості. Хлопчик не любить читати, хоча уважно

слухає, коли читають інші діти. Під час уроку читання був уважним, однак рідко відповідав на запитання вчителя. Андрій завзято співпрацює в групі, але виявляє активність лише під час роботи, яка йому подобається. Він не є лідером, у стосунках із товаришами – спокійний, стриманий, контролює свої емоції. Любить уроки фізкультури».

Аналізуючи результати проведеного психолого-педагогічного спостереження, можна стверджувати, що діти різні. Зазначимо, що загальні закономірності адаптації, труднощі та проблеми у навчанні, критичні моменти виявляються у кожної конкретної дитини різною мірою. На нашу думку, вчитель початкової школи, психолог, соціальний педагог має не лише знати сукупність недоліків, що спостерігаються під час навчання у таких учнів, вміти допомогти їх подолати, зазубрюючи утруднень, здійснювати індивідуальний та диференційований підходи під час навчально-пізнавальної діяльності ліворуких дітей з урахуванням їхніх індивідуальних і психолого-фізіологічних особливостей. Дослідження труднощів у навчанні та вихованні ліворуких дітей та причини, що їх зумовлюють, дозволило зробити висновок, що проблеми, які мають учителі початкової школи у навчально-пізнавальній діяльності дітей цієї категорії, зумовлені як об'єктивною специфікою індивідуальних особливостей самих дітей, так і суб'єктивними причинами. До них, у першу чергу, можна віднести такі, як: небажання або невміння педагогів будувати навчально-виховний процес із урахуванням особливостей ліворуких дітей, не сформованість системи професійних мотивів, переконань у значущості й важливості цієї роботи, відсутність позитивного ставлення до ліворуких дітей тощо. Саме тому, на нашу думку, необхідно скласти програму соціально-педагогічного супроводу ліворуких дітей в загальноосвітньому закладі

Розділ 3

Програма соціально-педагогічного супроводу ліворуких учнів

3.1 Мета і зміст програми

Соціальний педагог проводить соціально-педагогічний супровід

Серед основних напрямів роботи соціального педагога:

превентивний

діагностичний

консультативно-методичний

корекційний просвітницький

прогностичний зв'язки з громадськістю.

За цими напрямками педагог визначає свою послідовну діяльність у школі.

Програма вміщує.

1. План роботи соціального педагога з ліворукими дітьми
2. Тренінг для батьків, вчителів, соціальних педагогів та психологів;
3. Методичні рекомендації вчителям і батькам

Проблема адаптації ліворуких дітей

1. Моя дитина – лівша. Добре це чи погано?
2. Ліворука дитина в школі.
3. Ваша дитина правша чи лівша?
4. Готовність ліворукої дитини до школи.
5. Ліворука дитина в праворукому колективі.

6. Створення ситуації успіху в школі та вдома для ліворукої дитини.
7. Ліворукість – це недолік чи геніальність?
8. Ліворука дитина – перевчати чи ні?
9. Ліворука дитина в сім'ї.
10. Особливості дитини-лівші.

Тренінг «Психолого-педагогічні особливості ліворуких людей»

Мета: розкрити погляди науковців щодо проблем у розвитку ліворуких дітей.

Обладнання: мультимедійна презентація, дидактичний матеріал, папір, маркери, портрети видатних ліворуких людей.

План заняття

1. Дефініція поняття «лівша».
2. Історичні факти.
3. Первісне суспільство і ліворукі.
4. Ліворукі в період научно-технічного прогресу
5. Особливості будови мозку та психіки ліворуких людей.
6. Розвиток здібностей ліворуких людей.

Методичні рекомендації та поради батькам.

1. Дефініція поняття «лівша».

«Позначення ліворуких людей, українською шульга (від давньослов'янського «шуя» — лівиця, ліва рука), у різних мовах має майже завжди негативний відтінок, а подекуди й образливе зачення. Можливо, саме тому довгий час самі лівші вважали себе неповноправними, дискримінованими членами суспільства. У більшості європейських мов слово «право» є не тільки синонімом правильності, норми, стандарту, але й уживається в значенні «правосуддя», «справедливість».

Так, термін «право», «правовий» німецькою звучить як «recht», французькою – «droit». Так само й у слов'янських мовах «правий», «право» має значення «правосуддя», «правильності». Іспанською ж – «derecho»(правий) та похідне від нього «diestro» має два значення: «правша» та «кваліфікований», іспанське «бути дуже розумним» буквально перекладається «не бути ліворуким».

«Ірландською мовою сово «deas» (правий) уживається в значенні «правильної сторони» або «чогось хорошого», а слово «ciotog» (ліва рука) означає «незручний», італійська додає епітет «дефектний», «брехливий». У цьому ж значенні вживається голландський вислів «twee linkerhanden hebben» («мати дві ліві руки»), тобто «бути незграбою», або французьке слово «gauche» (лівий, тобто незграбний). Португальською звичайне слово, що позначало ліворуку людину – «canhoto», колись використовувалося для позначення диявола, утім сьогодні його вживають не тільки в значенні «лівша», але й «незграба». Навіть слово «ambidexterity» («моторний») відображає стереотипне уявлення й має значення «двосторонньої кваліфікації». Воно має латинський корінь «dexter», що означає «право, правий». Тобто термін уживається в значенні «бути правим з обох боків». Це твердження також уживається в менш відомому антонімі «ambisinistrous», що означає «незграбний з обох боків». У цьому випадку маємо справу з латинським коренем «sinister» (зловісний)).

Таким чином, історично у свідомості європейців закріпилося уявлення про те, що праворукі люди – це вмілі та висококваліфіковані фахівці, майстри справи. Тоді як уявлення про ліворуких у європейських мовах набуло запозиченого з латини значення «невдаха, незграба, нещасливий», а пізніше – навіть «злий, зловісний».

«Панування стійкого уявлення про ліворуких людей як про поганих воїнів, працівників, тобто невдах поступово набувало все більш зловісного значення. Німецьке слово «links» означає «зліва», а

прикметник «link» має значення «хитрий, лукавий», дієслово ж «linken» – «обманювати». Сьогодні угорське слово «balfacan» означає кретин. («Bal» – лівий, «facan» – фазан.) Однак слово походить від початкової форми: вульгарного слова «balfasz», яке має поєднання «Bal» та вульгарної назви чоловічих гениталій «fasz»».

«Проте не варто думати, що тільки європейські народи зберегли в мові негативне ставлення до ліворуких людей. У стародавньому Китаї ліва сторона вважалася «поганою». Прикметник «лівий» у китайській означає «непідходящий» або «такий, що не має згоди (незгодний)». Наприклад, вислів «ліва дорога» вживається в значенні незаконних або аморальних шляхів (засобів). А в Японії ліворуких уважали брехливими й спритними людьми, а виявлена ліворукість дружини могла бути підставою для розлучення».

Історичні факти.

«Учені-історики вважають, що в кам'яному віці співвідношення ліворуких і праворуких було однаковим, однак уже в епоху бронзи переважали праворукі. Це співвідношення складало 3:1. Проте наскельні малюнки кам'яного віку зображують людей, які що-небудь роблять саме правою рукою. І на стінах єгипетських пірамід зображено саме праворуких людей. Більше того, знаряддя праці та зброя стародавніх людей свідчать, що ці предмети були призначені конкретно для праворуких людей. Саме тому деякі вчені схиляються до думки, що співвідношення ліворуких і праворуких в усі часи було приблизно однаковим. Проте проаналізовані вченими зображення III тис. до н.е. на вазах, фресках, папірусах, наскельних малюнках, знайдених на різних континентах, виявили, що ліворукість зображується приблизно в 7,4 відсотках випадків. Ця цифра близька до того, що ми бачимо й сьогодні. Так само й у східнослов'янських мовах усе, що пов'язане зі словом «лівий» сприймається як речі, що нічого доброго не несуть. На Русі

дітям, що тягнулися до загальної миски лівою рукою, давали ложкою по лобі. А тих, хто перехрестився лівою рукою, уважали богохульниками»

Мусульманин дуже образиться, якщо йому при зустрічі простягнуть ліву руку або вручать цією рукою гроші, подарунок, бо вона вважається «нечистою».

«Стійке уявлення про ліворуких людей як про носіїв нещастя пов'язано зі стародавнім римським звичаєм рукопотискання. Подаючи на знак привітання праву руку, чоловік тим самим показував, що не має в руках зброї. Ліворука людина, подаючи для привітання праву руку, у лівій могла стискати стилет або іншу зброю, так він знешкоджував супротивника, стискаючи його «бойову» праву руку, а лівою наносив смертельні рани. Природньо, знаючи про цю здібність лівшів, їх почали використовувати як найманих убивць, а в громадській думці за ними закріпилася недобра слава. Люди почали вважати, що лівші приносять нещастя».

«На відміну від римлян, стародавні греки не вважали ліворуких ні незграбами, ні зловісними. Навпаки, у Греції утвердилася думка, що лівші мають родинні зв'язки з богами, адже коли боги приймали людську подобу, вони мали ж чимось відрізнитися від простих смертних. Проте таке ставлення до лівшів в історії є скоріше виключенням, бо на довгі століття європейці сприйняли відношення до ліворуких, що закріпилося в Римі. У середньовіччі ліворуких людей спалювали на вогнищах лише тому, що праворуким здавалося, що ті люди є чаклунами й відьмами. І почасти це було правдою».

Сьогодні науковці стверджують, що шульги мають екстрасенсорні здібності, що у них сильно розвинуто шосте чуття. У радянські часи всіх шульг цькували та силою змушували навчатися писати правою рукою.

Статистика говорить про те, що у 30-ті роки в Британії було 3% ліворуких, у 50-х – уже 5%, сьогодні кожен 10-й британець лівша. На

початку ХХ століття шульг було мало, а зараз на 15% більше. В Україні кожен четвертий шульга.

«Національне бюро економічних досліджень опублікувало цікаву доповідь про перевагу ліворуких над праворукими. Виявляється, випускники вищих навчальних закладів-лівші заробляють на 13-21% більше, ніж їх однокашники-праворукі. Проте ця тенденція проявляється тільки в чоловіків, ліворукі та праворукі жінки демонструють однакові результати. Окрім того, виявилось, що лівші частіше, ніж правші, стають висококласними фахівцями (53% против 38%). Із чим це пов'язано? Можливо, що майбутні генії будуть з України та Росії? А щоб це сталося, потрібно розпізнати їх та допомогти їм розвинути свої здібності».

Робота над поняттям. Мозковий штурм.

На теперішній час, говорячи про лівшество, ми розуміємо це поняття ширше, ніж раніше. Якщо ми говоримо про шульгу, то повинні брати до уваги не тільки руку, але й ноги, вуха, очі. Іноді ми навіть і не уявляємо, що маємо приховані ознаки, а для того щоби зясувати потрібно пройти певні тести такі як аплодування, перехрещення рук, тест «синтезування фотографії».

Видатний фізіолог Іван Павлов писав: "Життя чітко вказує на дві категорії людей: художників і мислителів, між ними різка відмінність. Одні – художники... захоплюють дійсність повністю, цілком, сповна, живуть дійсність, без усякого дроблення... Інші – мислителі, саме ділять її... роблячи з неї якийсь тимчасовий скелет, а потім лише поступово, ніби знову збирають її частини й намагаються їх таким чином оживити..."

Дослідження проблем функціональної асиметрії мозку підтвердили припущення науковців, що у "мислителів" переважає

лівопівкульне абстрактне мислення, а в у "художників" переважає правопівкульне образне мислення.

Хотілось би зазначити, що лівші тугодуми, а їх роздуми, міркування іноді бувають «чуднуватими». Одна з теорій розділяє ліворуких і праворуких осіб на два табори: одночасно–візуальний і лінійно–послідовний. За цією теорією, праворукі в процесі мислення опрацьовують інформацію, використовуючи так званий "лінійний, послідовний" метод, у якому перш, ніж перейти до наступної думки, попередня має бути повністю продумана. Лівші обробляють інформацію, використовуючи "візуальний, одночасний" метод, у якому декілька думок можуть бути опрацьовані одночасно. Сучасні дослідниці О.О. Алексеєва та Л.А. Громова визначили, що шульги прагматичні, вони надали характеристику «Не люблять розмови, видаються сухими, нудними, надміру серйозними, позбавленими гумору». Науковці, досліджуючи психологічні особливості ліворуких людей відмічають, що вони відкриті до спілкування, життєрадісні, часто ігнорують неприємності, не втручаються в проблеми для того, щоб їх не вирішувати, вони люблять усе нове, люблять експериментувати. Ще одна особливість є у ліворуких людей – просторове сприймання і дзеркальне письмо. Наприклад, дитина може переказати дослівно текст, і не знати ні однієї літери, під час письма пропускають голосні,

- Зараз ми запропонуємо вам тести, щоби ви зрозуміли, як почувують себе шульги в правосторонньому світі.

1. Уявіть речі в дзеркальному відображенні. Визначте, котра зараз година? (на екрані-годинник із годинниковими стрілками, що показує 12.00, 15.30, 21.35).

2.Застосовуючи знання про дзеркальність відображення, спробуйте визначити, яке з чисел більше, а яке менше за значенням?»

7 і 3,

13 і 31,

505 і 506.

3.Зобразіть на осі координат: 1, -2, 4, -3.

«4.Знайдіть на координатній площині точку з координатами (-7; 5)

- Як ви думаєте, чи є правильними з точки зору математики запропоновані вами відповіді?

- Чи мають відчувати ліворукі діти певні ускладнення?

- Спрогнозуйте, наскільки успішними у навчанні будуть ліворукі діти, якщо їм не надати допомоги?»

I **3.2 Методичні рекомендації щодо роботи з ліворукими дітьми від соціального педагога**

Отже, коли дитина прийшла до першого класу ми пропонуємо працювати з нею в таких напрямках:

- 1) розвивати просторове сприйняття та зорову і моторну координацію;
- 2) розвивати зорову пам'ять;
- 3) розвивати наочно-образного мислення;
- 4) розвивати уміння переробляти інформацію;
- 5) розвивати дрібну моторику і моторику власного тіла ;
- 6) розвивати мовлення і фонематичний слух;

Організовуючи роботу з ліворукими дітьми та їх баттками ми наголошуємо на тому, що вона повинна здійснюватись комплексно, разом із психологом, логопедом, соціальним педагогом і вчителем.

Поради вчителям

У роботі з ліворукими дітьми треба мати на увазі їх особливості і знати що:

Робоче місце дитини-шульги повинно бути створено так, щоб світло падало з правої сторони;

- Разом із дитиною виконувати складні для них руки а саме: взяти у свої долоні руки дитини із зробити декілько маніпуляцій з ними, наприклад: зав'язати шнурки, користуватись виделкою і т.д.;

- Дитина –шульга повинна сидіти праворуч від дошки. Це допоможе їй не допустити помилок під час писання, аркуш або зошит може бути розташованим так, щоби верхній правий кут лежав із нахилом управо, а верхній лівий розташовувався навпроти грудей;

- Щоб діти не плутали праву і ліву руку, то їх можна помітити браслетом, ниткою і позначена рука буде свого роду орієнтиром, від якого потрібно починати ряд.

- Під час читання лівші гублять рядок і роблять спроби читати не послідовно в потрібному напрямку, а справа наліво або з середини тексту. Щоб запобігти таким проявам увагу дитини необхідно звернути на місце початку читання. Можна орієнтуватися на помічену руку. Якщо це виявляється неефективно, то потрібно закрити текст і відкривати лише той склад, який потрібно прочитати. Спочатку це робить дорослий, потім дитина самостійно привчається виконувати таку допоміжну дію. У такий спосіб потрібно читати доти, доки не автоматизується потрібний напрямок і темп слідування за рядком.

- На заняттях з письма запропонуйте дитині- шульгі вибрати самостійно свій варіант написання літер, бо дитина пише зліва направо та зверху вниз, букви з'єднує короткими прямими лініями. Не вимагайте безвідривного письма, ця навичка виробиться поступово.

- Треба пам'ятати, що ліворуким дітям важко даються дрібні рухи, тому для формування техніки письма ми рекомендуємо: перед тим, як

дитина почне писати літеру, виріжте з картону шаблон і дайте його потрогати, обвести пальчиком.

- Так як у дітей недостатня просторова організація, то під час списування з дошки, з підручника у шульг можуть виникнути труднощі у вигляді помилок, тому що під час такого виду роботи необхідно розподілити увагу між потрібним елементом тексту з дошки і в той же час розташування цього елемента в зошиті.

- Так як у дітей шульг кінестетичне репрезентативне сприймання, то на уроках природознавства, під час вивчення рослин, перед тим як розповісти про властивості, про користь, дайте дитині понюхати, спробувати на смак деякі трави, рослини, це дуже вразить дитину і залишаться спогади надовго.

- На уроках з математики пропонуйте дітям вчити не тільки таблицю множення, а й таблицю додавання - це економить час.

- Дитина лівша не сприймає суху, монотонну інтонацію, декілька разів повторюваний вчителем матеріал, а краще запам'ятовує яскраві образи. Вчитель під час уроку повинен застосовувати яскравий дидактичний матеріал.

- Проблемою для дітей з домінуючою лівою рукою є їхня невпевненість у собі. Вони хочуть бути в тіні, не люблять бути першими. Навіть знаючи відповідь на запитання, що поставив учитель, руку не піднімають, побоюючись помилок. Тому ми, соціальні педагоги радимо вчителям звертати увагу і підкреслювати навіть незначні досягнення ліворукої дитини, підтримувати її, бо вони дуже емоційні, все приймають глибоко до серця.

- Знаючи про те, що зорові враження переважають над слуховими вчителі не повинні ображатися на дітей, коли вони інструкцію з першого разу не виконують, відстають у виконанні завдань.

- Маючи на увазі те, що у ліворуких дітей слабке переключення з однієї діяльності на іншу, підганяти їх не потрібно, краще запропонувати їй самостійно вирішити, додумати. Таких дітей не треба

1	Привітання	Створити в групі атмосферу довіри, психологічної безпеки, забезпечити оптимальний психологічний комфорт, налаштувати на активну спільну роботу.	Вправи: -Приємно з тобою побачитися; - Дивимося в очі і посміхаємося; -Рукоштовування, ласкаве дотик, поглажування; -Нетрадиційне вітання (тильною стороною долоні, колінами, плечима).	1-2 хвилини
---	------------	---	---	-------------

опитувати першими, дайте їм час підготуватись.

2	Пальчикова гімнастика	Активувати роботу головного мозку, сприяти розвитку мови, сприяти підготовці руки до письма	Гімнастика з книги «Тренуємо пальчики»	3-4 хвилини
3	Робота по схемами «Танграм», Колумбово яйце »	Формування просторових уявлень через розвиток конструкторського мислення;	Схеми з книги «Тренуємо наші пальчики ».	6-7 хвилин
4	Робота з кубиками (Кубики Косса, Унікуб Нікітіних)	Сприяти розвитку візуально - просторовий аналізу і синтезу, здатності до програмування, до конструктивної діяльності	Від 4х кубиків до 12-и. потім Унікуб	5 хвилин
6	Рішення головоломок та ребусів	Розвивати здатність відображати в мові просторові відносини. розвивати логічне мислення	Ребуси, головоломки	5 хвилин

Комплекс занять для ліворуких дітей з розвитку дрібної моторики

(проводить педагог з художньої діяльності, супроводжують вчитель, соціальний педагог і психолог)

Мета: створити умови для розвитку дрібної моторики кисті рук.

Завдання:

1. Тренувати правильному утриманню олівця, пензля, ножиць. Закріплювати навички володіння ними.
2. Удосконалювати технічні та образотворчі навички.
3. Розвивати творчі здібності.

№	Теми занять	Мета занять
1	«Пригостити Мишка соком » восковими крейдою	1. Тренувати в штриховці, дотримання контурних ліній. 2. Звертати увагу на правильну посадку за столом
2	«Гребінці для іграшок»	1. Тренувати в ритмічному зображенні коротких ліній
3	«Трафарети» олівці	1. Тренувати в штриховці окремих елементів в різних напрямках

4		"Моя фантазія" фарби	1. Нові прийоми набризга. 2. Розвиток фантазії
1	Ліпка	«Пригостити пташок зернятками »	1. Відщипування та скочування дрібних кульок.
2		«Вітаміни»	1. Відщипування та скочування кульок. 2. Сплющення в таблетку.
3		"Дорогоцінне каміння"	1. Відщипування та скочування кульок. 2. З'єднання фольги та пластиліну.
4		«Частування гостям»	1. Розвиток фантазії
1	Аплікація	"Залізна дорога"	1. Закріплення вміння правильно тримати ножиці, володіти ними 2. Вчити розрізати смужку на вузькі смуги. 3. Складати знайомий предмет.
2		«Букет» колективна	1. Закріплювати вміння відривати від загального шматка серветки невеликий шматочок, скачувати з нього кульку і наклеювати на основну заготовку малюнка.
3		«Курча»	1. Ознайомити дітей з технікою відривання по контуру
4		«Пухнастий кошеня»	1. Вчити дрібно нарізати нитки і заповнювати ними силует, використовуючи клей ПВА

Програма відкрита для включення нових вправ. Із закінченням нейропсихологічної діагностики, за її результатами ми розширюємо і ускладнюємо корекційну спрямованість занять за показаннями, включаємо і додаткові індивідуальні заняття.

Поради батькам ліворуких дітей:

Що батьки повинні знати про ліворуку дитину і які рекомендації повинні виконувати?

Знаючи про те, що діти вразливі і емоційні треба налагодити доброзичливі стосунки, створити позитивний клімат.

Не зважати на її впертість, знаходити спільну мову, домовлятися, не конфліктувати.

Не слід дитину змушувати працювати правою рукою, це може привести до конфлікту. Розкажіть їй, що ліворуких людей багато і вони талановиті.

В будь-якому завданні, що виконала дитина-шульга знаходьте хороше, підбадьоруйте, заохочуйте, зацікавте її до музики, малювання, спорту.

До школи не намагайтеся навчити її писати і читати, вона це почне робити разом із своїми однолітками, в колективі.

Більше часу проводьте з дітьми на прогулянках, приймайте участь в організації та підготовці різних творчих та спортивних заходах, змаганнях, разом виконуйте доручення педагогів (виготовлення гербарію, костюмів і т.інш).

Не намагайтеся з дитини зробити генія, сприймайте її такою, якою вона є, не завищуйте до неї вимог, не порівнюйте з іншими дітьми.

Дотримуйтеся режиму. Дитина повинна знати о котрій годині треба лягати спати, гуляти, їсти. Батьки повинні контролювати гігієнічні процеси, такі як : миття рук, переодягання, купання. Також дитина повинна дотримуватися прави, які існують у родині, допомагати батькам із задоволенням.

Якщо дитина капризує, ви побачили, що вона занадто хвилюється, нервує, чогось побоюється негайно звертайтеся до невропатолога або до психіатра. І щоб їй комфортно жилося серед праворуких людей потрібна чимала і психологічна підготовка і фізична.

ВИСНОВКИ

Наукові розвідки з теми дослідження засвідчили, що більшість людей - від 85% до 90% - правші. І не існує на планеті жодної країни чи спільноти, в якій лівшів було б більше, ніж правшів. Серед ліворуких людей зустрічаються неймовірно талановиті й творчі особистості. Велику роль у процесі цивілізаційного поступу відігравали видатні особистості, що були лівшами. Так, поява ліворуких людей спричинила великі зміни в житті суспільства. Спираючись на історичні довідки можна навести такі приклади: Александр Македонський та Юлій Цезар сприяли перетворенню та включенню республіканської Європи до світових імперій, що поєднували народи не тільки Європи, але й Азії.

Послідовником їхньої справи був Наполеон Бонапарт. Відкриття Америки спричинило величезні зрушення у свідомості людей, з'являється світова торгівля, що об'єднує народи в єдину господарську та соціальну спільноту, відбувається взаємопроникнення культур, людство збагатилося новими знаннями.

У ході дослідження було з'ясовано, що існує три погляди на особливості ліворуких людей. Перший базується на тому, що поведінка і нервово-психічна діяльність ліворуких гірші, ніж у праворуких. Науковці цього підходу доводять, що частота лівацтва спостерігається серед хворих епілепсією, шизофренією, спадковим алкоголізмом, а також розладами психічної діяльності. Інший підхід базується на дослідженнях рівності здібностей праворуких і ліворуких, а прихильники третього доводять, що ліворукі володіють вищими показниками нервово-психічної діяльності і великими адаптаційними можливостями, обґрунтовуючи це тим, що їм постійно доводиться пристосовуватися до «правостороннього» світу. Учені засвідчили, що функціональна асиметрія мозку пливає на сприймання інформації по-різному лівшів і правшів, вони й мислять інакше, по іншому виявляють емоції.

Спираючись на роботи нейрофізіологів ми визначили, що у людей з домінуванням правої півкулі обидві півкулі однаково рівно взаємодіють. Спочатку інформація сприймається правою півкулею, а потім конкретизується в лівій. За просторову організацію, ритм, уяву відповідає у правшів права півкуля, а ліва півкуля відповідає за числа, словесні образи. У лівій півкулі « живе» мовлення і рухи, а у правій відчуття. Зауважуємо, що робота лівої півкулі відповідальна за роботу правої частини тіла, а робота правої півкулі за роботу лівої частини тіла. Ліва півкуля вважається логічною, вона у лівшів формується пізніше ніж у правшів і обидві півкулі працюють окремо одна від одної.

З метою визначення провідної руки у молодших школярів було про діагностовано 124 учні, які навчаються у 1х-4х класах загальноосвітньої школи №30 м. Херсона. За методикою Л. Турищевої учні виконували п'ять завдань. Для об'єктивного оцінювання вівся протокол, в який заносились результати виконання завдань. Результати дослідження показали, що із 124 учнів ліворуких виявилось 5-ро дітей: 4 хлопчика і 1 дівчинка. Спостерігаючи за цими дітьми під час навчально-виховного процесу були зафіксовані їх психологічні особливості: дуже емоційні, збуджені, образливі, їм важко орієнтуватися у напрямі стрілок годинника, засвоїти поняття « праворуч і ліворуч», « нижче і вище». Коли їм щось або хтось заважає, коли вони відчують дискомфорт, то не реагують на інструкцію вчителя, на зауваження, не сприймають матеріал, а займаються своїми справами. Наприклад: граються принесеними з дому іграшками, можуть встати посеред уроку і вийти з класу без дозволу вчителя. Також ми помітили, що ліворукі діти початкових класів сприймають і засвоюють матеріал по-іншому, швидко втомлюються і потребують індивідуального підходу, більшої уваги, ніж праворукі діти. Діти –шульги погано володіють своїм тілом, спостерігаються недоліки у координації рухів, з труднощами орієнтуються в коридорах школи, у класній кімнаті. Таким дітям ми рекомендуємо більше часу проводити на повітрі, займатися спортом, відвідувати гуртки. Під час спілкування з ліворукими дітьми ми з'ясували, що у них дуже розвинена фантазія, уява. Це говорить про домінування правої півкулі, образної, її функції розвиваються у дитини завдяки правильному вихованню під час спеціально організованих занять.

Ураховуючи психофізичні можливості ліворуких молодших школярів, і щоб не втратити майбутніх Енштейнів, варто визначити і подолати їх проблеми ще на початку навчання у школі. Тому ми пропонуємо створити спеціальні умови для навчання і виховання

ліворуких дітей, а саме: у першому класі дати один додатковий вихідний на тиждень. І хай батьків це не лякає, мов дитина може відстати в навчання від інших, вона нагонить, краще зберегти її здоров'я. Підсумовуючи зазначимо, що розвиток і навчання ліворукої дитини має бути під особливою увагою вчителів, психологів, соціальних педагогів та батьків, бо результатом безграмотного підходу до цієї проблеми можуть бути безумовні втрати у фізичному і психологічному розвитку дитини, не виявлені обдарування та не розкриті здібності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахутина, Т. В. Нейропсихологическая диагностика развития процессов обработки зрительной информации: методическое руководство для школьных психологов, дефектологов и педагогов классов компенсирующего обучения / Т. В. Ахутина и др. – М. : Изд. МГУ, 1993. – 29 с.
2. Баєва, О. Чоловік і жінка в кадровому менеджменті / О. Баєва // Персонал. – 2004. – № 9. – С. 74–78.
3. Баллонов, Л. Я. О роли доминантного и недоминантного полушарий в регуляции эмоциональной экспрессии / Баллонов Л. Я., Деглин В. Л., Николаенко Н. Н. // 4. Нейропсихология. Тексты / под ред. Е. Д.

- Хомской. – М. : Изд. МГУ, 1984. – С. 183–186. 5. Безруких М. М., Князева М. Г. Если ваш ребенок – левша, М.,– 2000 – 304 с.
- 6.Безруких М. М., Князева М. Г. Методика определения леворукости у младших школьников // Нач. шк.- 1987. № 6. С. 17–23.
7. Брагина, Н. Н. Функциональные асимметрии человека / Н. Н. Брагина, Т. А. Доброхотова. – М. : Медицина, 1981. – 288 с.
- 8.Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. – Київ, 1998. – 204 с. 9.Бех І. Д. Інтеграція як освітня перспектива // Початкова школа. – 2002. № 5. – С. 4– 6. 10.Бех І. Д. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання // Початкова школа. – 2003. № 3. – С. 3–6.
- 11.Безруких М. М., Князева М. Г. Методика определения леворукости у младших школьников // Нач. шк. – 1987. № 6. – С. 17–23.
- 12.Василенко І. Ю. Проблеми навчання дітей-лівшів і ліворуких дітей в початковій школі // Актуальні проблеми психології. – 2005. Вип. 4. С. 34–44
- 13.Вашеняк І. Б. Функціональна асиметрія: генетичні аспекти її формування / / Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки. 2011. №4. С.1-11. [Електронний ресурс] Режим доступа: file:///C:/Users/HP/Desktop/Vnadps_2011_4_28.pdf
14. Вольф, Н. В. Динамика межполушарной асимметрии при восприятии речевой информации у мужчин и женщин. Э Э Г-анализ / Н. В. Вольф, О. М. Разумникова // Журн. высш. нервн. деят. – 2001. – Т. 51. – № 3. – С. 310–314.
- 15.Влазнева Б. Ліворукість - особлива форма обдарованості: лівша: геній чи нездара? / Б. Влазнева // Вечірній Київ. - 2004. - 13 лют.(№22). - С. 7.
- 16.Державний стандарт початкової загальної освіти. [Електронний ресурс] Режим доступа: <http://mon.gov.ua/content>

17. Доброхотова, Т. А. Функциональная асимметрия и психопатология очаговых поражений мозга / Т. А. Доброхотова, Н. Н. Брагина. – М. : Медицина, 1977. – 360 с
18. Довгань О. Теоретичні аспекти амбідекстрії та ліворукості учнів початкових класів Довгань О. // Педагогічна освіта : теорія і практика: збірник наукових праць Кам'янець –Подільського національного університету імені Івана Огієнка . Том 2. Випуск 26 (1–2019) – Кам'янець –Подільськ, 2019. –С.243-248. [Електронний ресурс] Режим доступа: <file:///C:/Users/HP/Desktop/168972-372428-1-SM.pdf>
- 19.Єфремов К. Школа й виховання: Лівий-правий мозок // Завуч. 2003. №23– 24. С. 5–6. 20.Желанова В. В. Леворукие дети. Какие они? // Каникулы плюс «до» и «после». 2008. №4–5. С. 21–25.
- 21.Задорожня Н., Кузьменко В. Діагностика просторової орієнтації ліворуких дошкільників // Психолого довідка. 2002. №9 (26). С. 10–15.
22. Захаров А. «Правые» и «левые»: кто они такие?// Семья и школа. 1990. – №3. – С.30–37
- 23.Мірошникова Л. Школа для "лівих" [Текст]: кожен двадцятий учень має нетипову робочу руку, тож потребує спеціальних зошитів, парт і додаткового освітлення / Л. Мірошникова // Хрещатик. - 2005. - 5 жовт. (№146). - С. 12.
- 24.Иншакова О. Б. Трудности обучения леворуких // Начальная школа. - 2003. № 10. С. 11 92. Иншакова О. Б. Леворукий ребенок // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. 2004. №1. С. 72–76.
- 25.Калошин В. Ф. Ліві та праві: особливості, проблеми. // Психолог – К. 2008. – С 26 – 28с. 4.
- 26.Кауфман, Д. А. Об особенностях межполушарного взаимодействия при шизофрении / Д. А. Кауфман // Алкогольные и экзогенно-органические психозы. – Л. : Медицина, 1978. – 221 с.
- 27.Коваль О. Особливості прояву інтелектуальних та креативних здібностей у осіб з домінуванням правої півкулі / О. Коваль // Вісник

- Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. - 2012. - Вип. 6. - С. 13-15. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknupprc_2012_6_6
28. Козинець О.В. Сучасні дослідження ліворукості в педагогіці та психолінгвістиці / О.В. Козинець // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць № . - Вип. 17. – Київ , 2011. - С. 92-95. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2011_17_26
29. Концепція нової української школи. URL : <https://osvita.ua/school/reform/54276/>
30. Костецька А.О. Проблеми соціалізації ліворуких дітей в освітньому середовищі / А.О.Костецька // Професійний розвиток педагога : матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Сучасний вчитель початкової школи: проблеми і перспективи в контексті освітньої реформи» (29 берез. 2019 р., м. Рівне) / ред. кол.: Р.Л.Сойчук, О.М.Третяк, Т.В.Яковишина. – Рівне, 2019. – С. 145-147.
31. Кульчицька О.І., Сисоєва С.О., Цехмістер Я.В. Обдарованість та психологічні технології її розвитку // Педагогічні технології: наука – практиці: навч.- метод. Щорічник / за ред. С.О. Сисоєвої. - Київ : ВІПОЛ, 2002.- Вип. 1.- С. 145-192.
32. Лозинська Н. Н. Феномен адаптації студентів у процесі переходу зі школи у вищий навчальний заклад // Вісник Львівського університету. Серія педагогіка. 2011. № 27. С. 84-90.
33. Лемак М.В. Ліворука дитина: Методичний посібник. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2008. – 36 с.
34. Макарьев И. Если ваш ребенок – левша. – СПб., – 2004. – 80с.
35. Маркина Л.Д., Маркин В.В. Сравнительная характеристика успеваемости студентов в зависимости от типа темперамента по Крейси

// Журнал научных статей “Здоровье и образование в XXI веке”. 2008. Т. 10. № 1. С. 120-121.

36. Мартинюк О. Сучасні підходи до організації навчання та виховання ліворуких дітей / О. Мартинюк // Початкова школа. - 2014. - № 7. - С. 53-56

[Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psh_2014_7_21

37. Мартиненко С. М. Вивчення особистості молодшого школяра засобами педагогічної діагностики: навч.-метод. посіб. / С. М. Мартиненко, М. Д. Осколова. – К. : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – 144 с.

38. Марютина, Т. М. Роль наследственности в формировании мануальной асимметрии / Т. М. Марютина // Вопросы психологии. – 1999. – № 3. – С. 75– 83.

39. Мерлін В.С. Теорія темперамента. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / [укладачі: Л.М. Яворовська, Р.Ф. Камишнікова, О.Є. Поліванова та ін.]. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. 88 с.

40. Мешкова, Т. А. Психогенетика : уч. пособ. / Т. А. Мешкова. – М. : Аспект Пресс, 2004.

41. Мірошникова Ліна. Покоління ліворуких [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/2171/art/3889.html>

42. Момоток Т. П. Інклюзія дітей з домінуючою правою півкулею головного мозку / Навчання ліворуких дітей. - Черкаси : ОІПОПП, 2012. – 24 с.

43. Небылицын, В. Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий / В. Д. Небылицын. – М. : Наука, 1976.

44. Функциональная асимметрия мозга и принципы организации речевой деятельности / [Николаенко Н. Н., Егоров А. Ю., Траченко О. П. и др.] // Физиология человека. – 1998. – Т. 24. – № 2. – С. 1–7.

45. Николаенко Н. Н. Предпочтение цвета как показатель эмоционально-личностных характеристик (исследование в условиях переходящего угнетения правого или левого полушарий мозга). Физиология человека / Н. Н. Николаенко, М. И. Островская. – 1989. – Т. 15. – № 4. – С. 11–15.
46. Николаенко, Н. Н. Оpozнание сложных цветовых образов и функциональная асимметрия мозга / Н. Н. Николаенко, Т. В. Черниговская // Вопросы психологии. – 1989. – Вып. 1. – С. 107–112.
47. Поляков, В. М. Функциональная асимметрия мозга в онтогенезе (обзор литературы отечественных и зарубежных авторов) / В. М. Поляков, Л. И. Колесникова // Бюллетень ВСНЦ СО РАМН. – 2006. – № 5(51). – С. 322–331.
48. Постоева, В. А. Современные нейропсихологические представления о феномене левшества / В. А. Постоева, В. П. Пахомов // Вестник Томского Государственного Педагогического Университета. – 2010. – Вып. 2 (92). – С. 113–117.
49. Пятница Т.В. Левша в начальной школе: адаптация и обучение / Т. В. Пятница. – Ростов н/Д : Феникс, 2014. – 95 с.
50. Пятница Т.В. Мой ребенок – левша. Диагностика и обучение леворуких детей : науч.-попул. лит. / Т. В. Пятница. - Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. - 315 с
51. Проценко О. Особливості розвитку та навчання ліворких дітей // Початкова школа. Шкільний світ.- 2010. - №33/34.- с. 41-47
52. Равич-Щербо, И. В. Психогенетика : учебник / И. В. Равич-Щербо, Т. М. Марютина, Е. Л. Григоренко ; под ред. И. В. Равич-Щербо. – М. : Аспект Пресс, 2008. – 448 с.
53. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. Учеб. пособие: В 2 кн. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Гума-нит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. - Кн.1: Система работы психолога с детьми разного возраста. –384 с.

- 54.Савкина Н. Г. Педагогическая помощь леворуким детям в первый год их обучения в школе : автореф. дисс. на соскание науч. степени кандидата пед. наук. Тюмень, 2005. 22 с.
- 55.Савченко О. Я. Цілі й цінності реформування сучасної освіти // Шлях освіти. - 1996. № 1. – С. 20–
- Савченко О. Я. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / О.Я Савченко// Рідна школа, 2007. № 5. С. 5–8.
- 56.Седов К. Ф. Нейропсихолінгвістика. – М.: Лабиринт, 2007. – 224с.
- 57.Семенович А. В. Эти невероятные левши: практическое пособие для психологов и родителей / А. В. Семенович. – М. : Генезис, 2016. – 232 с.
58. Симерницкая Э. Г. Мозг человека и психические процессы в онтогенезе / Э. Г. Симерницкая. – М., 1983.
- 59.Тимофійчук І. Навіщо нам дві півкулі [Електронний ресурс] Режим доступу: https://molbuk.ua/vashe_zdorovya/p_zdorovya/74543-navischo-nam-dvi-pivkuli.html
- 60.Туріщева Л. В. Увага! Особливі діти. / Л. В. Туріщева. — Харків : ВГ «Основа», 2010. — 128 с.
- 61.Туріщева Л. В. Дитина-лівша. Діагностика, корекція, підготовка до школи / упоряд. Л. В. Туріщева. – Харків : Вид. група «Основа», 2010. – 192 с.
62. Фогель, Ф. Генетика человека : в 3-х томах / Ф. Фогель, А. Мотульски ; пер. с англ. – М. : Мир, 1989.
- 63.Хомская Е.Д. Нейропсихология. 4-е издание. СПб. : Питер, 2005. 496 с.
- 64.Чуприков А. П. Асиметрія мозку та ліворукість / А. П. Чуприков, Р. М. Гнатюк, М. А. Чуприкова. – К. : КММ, 2011. – 140 с.
65. Цепова І. В. Навчаємо письма ліворуких дітей / І. В. Цепова. – Х. : Вид-во «Ранок», 2009. – 128 с.
- 66.Шкарбан Людмила Вячеславівна УДК 378:373.3.091.12.011.3-051:159.943.75 (043.5)
- Дисертація підготовка вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми

- 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти 67.Шкарбан Л. В. Ліворукі першокласники особливості роботи. Визначення провідної руки дитини / Л. Шкарбан // Початкова освіта. – 2010. – № 33–34. – С. 45 – 47.
- 68.Шкарбан Л. В. Психолого-педагогічний аналіз проблеми ліворукості / Л. В. Шкарбан // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Випуск 9. – Умань, 2014. – С. 81– 87.
69. Шкарбан Л. В. Особливості роботи вчителя початкової школи з ліворукими першокласниками / Л. В. Шкарбан / Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : збірник наукових праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Випуск 18 К. 2013. С. 239 – 243.
- 70.Шкарбан Л. В. Поради вчителю початкової школи щодо роботи з ліворукими учнями на уроках письма / Л. Шкарбан // Початкова школа і сучасність. – 2014. – № 2. – С. 39–44. Науки
- 71.Шкарбан Л. В. Психолого-педагогічний аналіз проблеми ліворукості / Л. В. Шкарбан // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2014. Вип. 9. С. 81–87.
- 72.Шкарбан Л. В. Особливості роботи вчителя початкової школи з ліворукими першокласниками // Збірник наукових праць НУ імені Тараса Шевченка. 2013. Вип. 18. С. 239 –243.
- 73.Шкарбан Л. В. Подорож у країну здоров'я. Виховна година, 1 клас // Початкова школа і сучасність. 2014. № 2. С. 7–9.
74. Шкелебей, Л. Ліворукі діти / Л. Шкелебей // Психолог. – 2010. – № 13 (397). – С. 8–12. 75. The development of handedness in children / [McManus I., Silk G., Cole D. R. et al.] // British Journal of Developmental Psychology. – 1988. – Vol. 6. – P. 257– 273.
- 76.LRRTM1 on chromosome 2p12 is a maternally suppressed gene that is associated paternally with handedness and schizophrenia / [Francks C.,

Maegawa S., Laurén J., Abrahams B. S. et al.] // *Molecular Psychiatry*. – 2007. – № 12. – P. 1129–1139.

77. Annett, M. In defence of the right shift theory / M. Annett // *Percept. Motor Skills*. – 1996. – Vol. 82. P. 115–137. [52, с 448]. [52, с 448].

78. <https://golpravda.blog/chomu-u-radyanskomu-soyuzi-ne-mozhna-bulo-buti-shulgoyu-sumna-storinka-nashoyi-istoriyi/> «Ліворукі діти: особливості розвитку» <http://mitsva.org.ua/materialy-tst/436-q-q-sp-65914>

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Пастушенко Ганна Валентинівна,
учасник(и) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної добročесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканість особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символики університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної добročесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної добročесності.

28.05.2020
(дата)

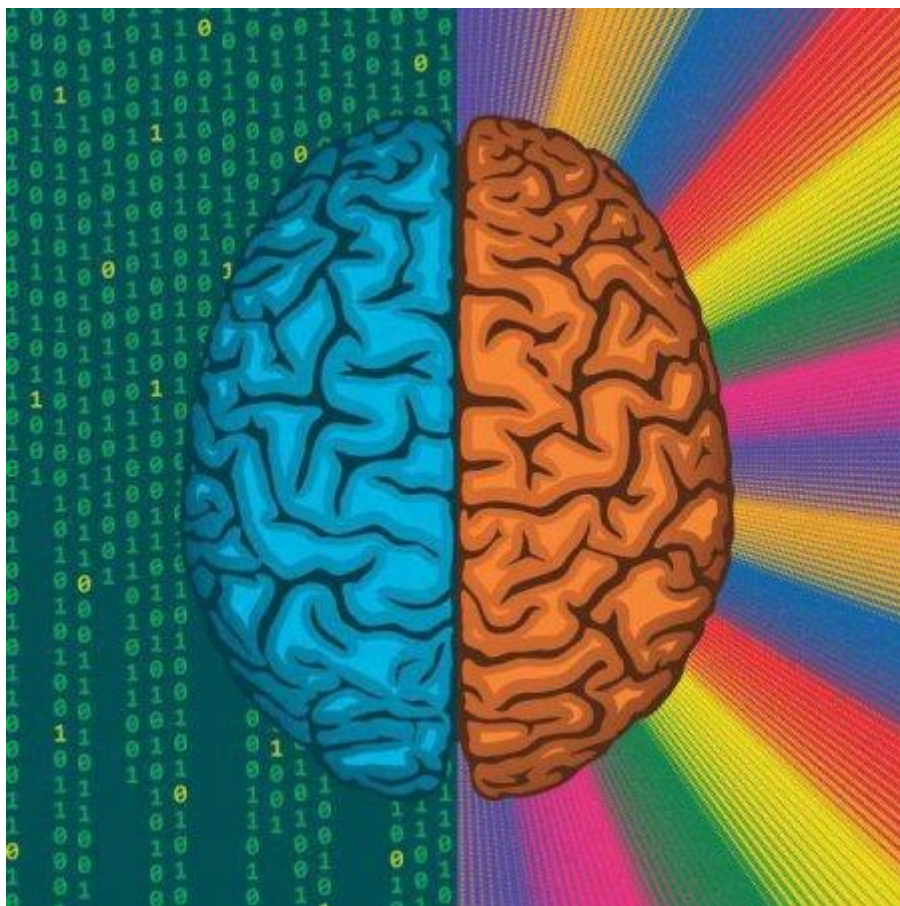
Ганна Пастушенко
(підпис)

Ганна ПАСТУШЕНКО
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Як пов'язані півкулі мозку і руки?

У людей, у яких права рука розвинена більше, переважає логічне мислення. За нього відповідає ліва півкуля головного мозку. У людей, у яких права рука розвинена менше, переважає цілісне сприйняття. За ці якості відповідає права півкуля головного мозку.

Фрагмент бесіди на тему „ Узнай хто ти, правша чи лівша”?

Здавалося б, відповісти на це питання легко. Пишу правою рукою - правша, пишу лівою - лівша. Проте не все так просто. Є, наприклад, люди, які чомусь пишуть правою рукою, а малюють лівою. Така людина - хто? Все залежить від нашого мозку. Як відомо, наш мозок складається з двох півкуль. При цьому одна із них є домінуючою. Ліва і права півкулі відрізняються одна від одної. Судіть самі. Ліва півкуля відповідає за конкретне мислення, математичні обчислення, мову, читання і письмо, рухову сферу. Праве - за абстрактне мислення, образну пам'ять, ритм, сприйняття музики та інтонації, орієнтування в просторі, чуттєву сферу. Тому, знаючи, яка півкуля у нас головна, ми можемо правильно вибрати професію або пояснити, чому у нас щось не виходить в тій чи іншій діяльності. Визначити, яка півкуля провідна, дуже просто. Для цього потрібно визначити не тільки провідну руку, але і вухо, око, ногу. Спочатку давайте визначимося, чи потрібно це? Уявіть собі таку ситуацію. Ваше провідне вухо і праве око, а робоче місце розташоване так, що ви сидите цими частинами тіла до вікна. Чим ви будете займатися: роботою або дивитись у вікно? Звичайно ж останнім

